

SÜLI ATTILA

HÁROMSZÉK 1848–49-ES TÖRTÉNETÉNEK KIADATLAN FORRÁSAI

Bevezetés

Háromszék 1848–49 történetét megírni komplex és nehéz feladat, hiszen a vonatkozó kútfők lelőhelyei több országban találhatóak. Ráadásul az idők folyamán az egyes közgyűjteményi anyagokat ideológiai elvek alapján megbontották. A Székely Nemzeti Múzeum 1848–49-es azon anyaga, amely az 1945. évi menekítést követően megmaradt, például a Kovászna Megyei Állami Levéltárhoz került. Az erdélyi országos teljhatalmú biztosok iratait és levelezését tartalmazó Csány-levéltár nagyobb részt Kolozsvárra települt át. Viszonylag áttekinthető a Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltára H és R szekciójához tartozó források kutatása. A székely határőrség anyagának egy része a brassói levéltárhoz tartozik, a kolozsvári Ereklýmúzeum gyűjteménye egyben és helyben maradt. A császári- királyi hadvezetés forrásait elsősorban a bécsi hadilevéltár, az Österreichisches Staatsarchiv szervezetébe tartozó Kriegsarchiv őrzi.

E tarkaságnak is köszönhetően gyűjteményes forráskötet Háromszék önvédelmi harcáról eddig még nem jelent meg. Annak ellenére sem, hogy a törvényhatóság szabadságharca, emberfeletti teljesítménye már a kortársakat és a XIX. századi történétírókat is csodálatba ejtette. Bár Kővári László történeti munkája és okmánytára, valamint Jakab Elek visszaemlékezése számos forrást tartalmaz, csak 1896-ban jelent meg Gábor Áron volt tüzér hadnagyának, Nagy Sándor hídvégi református lelkésznek a monográfiája a szék önvédelmi harcáról. Az utóbbi egy okmánytárat is tartalmaz, amelynek anyagát Lőrinc József őrnagy mentette meg. Ugyanebben az évben Kuskó István, a kolozsvári Ereklýmúzeum őre és az 1848–49. Történelmi Lapok szerkesztője által gondozott kötetben adták ki Bíró Sándor és Macskási Antal visszaemlékezését és iratait.¹

1 *Kővári László*: Erdély története 1848–49-ben. Pest, 1861.; *Üő*: Okmánytár az 1848–49-ki eseményekhez. Kolozsvár, 1861.; *Jakab Elek*: Szabadságharcunk történetéhez. Bp., 1880.; *Nagy Sándor*: Háromszék önvédelmi harca 1848–49. Kolozsvár, 1896.; Adalék Háromszék 1848–49. önvédelmi harca történetéhez. I. rész. Bíró Sándor, Macskási Antal iratai. Összegyűjtötte: Kuskó István. Kolozsvár, 1896. (1848–49. „Történelmi Lapok” Könyvtára. III.); Megemlíthető még *Szenkatonlai Bakk Endre*: Kézdivásárhely és az ottani Jancsó családok története. Kézdivásárhely, 1896. című családtörténeti műve, mely rengeteg új adatot tartalmaz a korszakra vonatkozóan.

Ezt követően mintegy nyolc évtizedig nem történt nagyobb forráskiadás. Annak ellenére sem, hogy Gyalókay Jenő, Imreh István, Károlyi Dénes, Böződi György és Egyed Ákos történeti feldolgozásaiban, tanulmányaiban számos olyan forrást is megszolgáltattak, amelyek eddig a tudományos kutatás számára ismeretlenek voltak.²

A Romániában megjelenő forráskiadványok közül ki kell emelnünk az 1979-ben indult, időközben nyolckötetesre duzzadt *Documente...* sorozatot, valamint a Benkő Samu által szerkesztett *Documenta Neglecta* kötetet.³

Háromszék önvédelmi harcának következő, a modern történettudomány elvárásainak megfelelő feldolgozását a szakma doyenje, Egyed Ákos kolozsvári történész végezte el az 1977-ben megjelenő kötetében. A mű időközben három kiadást élt meg, az utolsóhoz a szerző egy okmánytárat is csatolt, amely számos első közlést is tartalmaz.⁴

Bár témáját tekintve elsősorban Erdély történetéhez illeszkedik, de számos Háromszékre vonatkozó kútfőt is tartalmaz Németh György Gál Sándor monográfiájához tartozó forráspublikáció.⁵

-
- 2 A teljesség igénye nélkül: *Gyalókay Jenő: A háromszéki hadjárata. 1849. július 16–24.* In: *Hadtörténelmi Közlemények (= HK), 23–24. (1923) 56–114. p.*; Egyed Ákos, Böződi György, Károlyi Dénes és Imreh István tanulmányai az *Arcok, eszmék, tettek* című kötetben. (Bukarest, 1974.)
 - 3 *Revoluția de la 1848–1849. din Transilvania. Vol. I. 2 martie — 12 aprilie.* Sub redacția Acad. Ștefan Pascu, Victor Cheresiesiu. București, 1977.; *Documente privind Revoluția de la 1848. în Țările Române. C. Transilvania. Vol. II. 12 aprilie — 29 aprilie.* Red. Ștefan Pascu. București, 1979.; *Documente privind Revoluția de la 1848. în Țările Române. C. Transilvania. Vol. III. 30 aprilie- 14 mai.* Sub redacția Acad. Ștefan Pascu. București, 1982.; *Documente privind Revoluția de la 1848. în Țările Române. C. Transilvania. Vol. IV. 14 mai-25 mai.* Sub redacția Acad. Ștefan Pascu. București, 1988.; *Documente privind Revoluția de la 1848. în Țările Române. C. Transilvania. Vol. V. 26 mai — 4 iunie.* Sub redacția Acad. Ștefan Pascu. București, 1992.; *Documente privind Revoluția de la 1848. în Țările Române. C. Transilvania. Vol. VI. 5 iunie–16 iunie.* Sub redacția colectivului de specialitate din cadrul Institutului de Istorie din Cluj-Napoca, cu o introducere de Camil Mureșanu. București, 2002.; *Documente privind Revoluția de la 1848. în Țările Române. C. Transilvania. Vol. VII. 17 iunie-26 iunie. Volum întocmit de: M. Bodor, E. Cosma, G. Neamțu. Cu cuvânt introductiv de Acad. Camil Mureșanu. București, 2005.*; *Documente privind Revoluția de la 1848. în Țările Române. C. Transilvania. Vol. VIII. 26 iunie-30 iunie. Volum întocmit de: M. Bodor, E. Cosma, G. Neamțu. Cu cuvânt introductiv de Acad. Camil Mureșanu. București, 2007.*; *Documenta Neglecta. Az 1848. évi forradalom forrásait publikáló román akadémiai kiadványból kihagyott iratok. 1848. március 4. — 1848. június 26.* Összeállította és kutatástörténeti bevezetéssel ellátta: Benkő Samu. Bp., 2008.
 - 4 *Egyed Ákos: Háromszék, 1848–1849. Forradalom, szabadságharc. Harmadik, bővített kiadás. Sepsiszentgyörgy, 2008.* Az első kiadás 1977-ben, a második 1979-ben jelent meg.
 - 5 *Németh György: Gál Sándor honvédezzredes 1848–1849-es tevékenysége.* Csíkszereda, 2008.

Számos új eredményt és szempontot hozott a kutatás számára Csikány Tamás tanulmánya, amely a bécsi hadilevéltárban fellelt források segítségével világítja az önvédelmi háború hadtörténeti hátterét.⁶

Az erdélyi kútfők publikálása terén nagyon komoly eredményt vallhatnak magukénak a háromszéki történészek, helytörténészek. Itt elsősorban Demeter László, Demeter Lajos és Albert Ernő munkásságára kell felhívunk a figyelmet.⁷

*

Az itt közölt források kivétel nélkül Háromszék 1848–49-es történetéhez kapcsolódnak. Lelőhelyeik a Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltárában, a Hadtörténeti Múzeum Kézírtos Emlékanyag Gyűjteményében, a Székely Nemzeti Múzeum Kézírtarában, valamint a Romániai Országos Levéltár Kovászna Megyei Irodájának gyűjteményében (Sepsiszentgyörgy) / Románul: Arhivele Naționale ale României Biroul Județean Covasna, Sfântu Gheorghe található. Elsősorban olyan témakörökhöz kötődnek, amelyeknek a feldolgozását végeztem, ezek részben már megjelentek, vagy megjelenés alatt állnak. Az 1848. április végi háromszéki mozgalmak, Berzenczey László szabad lovas csapatának szervezése, az árapataki szerződés létrejötte, az 1849. évi háromszéki hadszervezés és az erdővidéki szabad lovascsapat működése azok a témák, amelyeknek a megvilágításához nyújtanak segítséget az itt közölt kútfők.

Itt szeretnék köszönetet mondani Szoleczky Emesének, Hermann Róbertnek, Németh Györgynek és Demeter Lajosnak a dolgozatom elkészítéséhez nyújtott önzetlen segítségükért.

*

Az iratokat a jelenlegi helyesírás és központozás szabályai szerint, az eltérő alakok megtartásával közöltem. Az iratoknak csak a szövegtestét közöltem, kivéve, ha az adott levélnek utóiratai is van.

6 Csikány Tamás: A háromszéki kisháború 1848 decemberében. In: HK 120. (2007) 3. sz. 837–873. p. (A továbbiakban: Csikány, 2007.)

7 Szintén a teljesség igénye nélkül: Albert Ernő: Eltiport szabadság. Jöttek az oroszok 1849. Sepsiszentgyörgy, 1999.; Határvidék. 1762–1918. I–II. Sepsiszentgyörgy, 2003. és 2006. Itt Demeter Lajos és Demeter László több forrásközlésére kell a figyelmet felhívunk, melyek közül kiemelkedik Kovachich Horváth Ignác és Balázs Konrád emlékiratainak sajtó alá rendezése. Emellett rendszeresen jelennek meg forrásközlések a Székely Nemzeti Múzeum Évkönyvében.

Források

1.

Berzenczey László kormánybiztos felszólítása Székelyföld lakosaihoz. A szabad lovasscsapat részére lovak felajánlására szólít fel.

Marosvásárhely, 1848. szeptember 20.

Az erdélyi szabad lovassereget alakító marosvásárhelyi központi
parancsnokságtul

Tisztelt Polgártárs!

Ismert hazafiságát igénybe véve, s a közhaza iránti bizonyára kedves kötelességét, s annak megvédése, fenntartása iránti szilárd buzgóságát is felhasználni kívánván, hivatalosan s egész bizalommal felszólítani határoztuk önt, hogy azon esetben, ha ezen szabad lovas sereg számára, - haszonvehető lovat, a hirdetményben kiírt minőségben, akár ingyen, akár pénzért, - úgyszintén ételmi, vagy egyéb felszerelési, például vászon s más hasonnemű szereket, u. m. szénát, zabot sat... áldozatképpen az említett lovasság mentül hamarábbi alakíthatása tekintetéből — szálni szíveskednék: azt az említett parancsnokság Marosvásárhelyt felállított központi bizottmányához mielőbb beszolgáltatni is szíveskedjék.

Kelt Marosvásárhelyen 1848-iki s[z]ept[ember] hó 20^k napján

Berzenczey László⁸ s. k.
kormánybiztos

Nyomatvány. Lelőhely: Lelőhely: Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy. Kézirattár. (A továbbiakban: SZNM Kt.) Szn.

8 Berzenczey László (1820–1884) Marosszék országgyűlési követe. (*Egyed Ákos*: 1848 erdélyi magyar vezéralakjai. Marosvásárhely, 2004. (Erdély emlékezete sorozat) 20–37. p. A továbbiakban: *Egyed*, 2004.) 1848 augusztusában egy szabadcsapat szervezésére kapott felhatalmazást Kossuth Lajos pénzügyminisztertől, az alakulat a későbbiek folyamán a 15. (Mátyás) huszázrezred nevet kapta.

2.

**Sombory Sándor⁹ ezredes rendelete a kézdívásárhelyi bizottmányhoz.
Intézkedjenek a szökött katonák táborba való visszavezénylésére.**

Sepsiszentgyörgy, 1849. január 1.

A főparancsnoktól

A K[ézdí]vásárhelyi bizottmánynak

S[epsi]Sz[ent]György 1⁸⁰ januarius 1849.

A 10ik századhoz tartozó tábori szökevényekről hozzám jutott jelentést azon meghagyással küldöm, hogy mindazon egyének, kik a jelentésben megnevezetnek, valamint minden fegyvert fogható egyének is K[ézdí]Sz[ent]lélekről s Kiskászonból a táborba indíttassanak .

Egyúttal tétessen rendelkezést a 11. századhoz is, melytől több mint 800 hazaszökött, a táborba küldések aránt.¹⁰

Sombory ezredes

Magyar nyelvű tiszttázat. Lelőhely: Romániai Országos Levéltár Kovászna Megyei Irodája, Sepsiszentgyörgy / Arhivele Naționale ale României Biroul Județean Covasna, Sfântu Gheorghe (A továbbiakban: SÁL) Fond 20. nr. 1513. Fol. 4.

9 Sombory Sándor ezredes (1794–1860) a 11. (Székely) huszárezred parancsnoka. (*Bona Gábor: Tábornokok és törzstisztek az 1848–49. évi szabadságharcban.* Bp., 2000. 626. p. A továbbiakban: *Bona*, 2000.)

10 Háromszék lakossága 1848 december végére az állandó táborozások, a nagy téli hideg, valamint az erőforrások kiapadása miatt kimerült és hajlott a megegyezésre. A császári katonai vezetőkkel való egyezkedés után 1849. január 2-án fegyverszüneti egyezmény született a szembenálló felek között. *Csikány*, 2007. 866–867. p.

3.

**Joseph Gedeon¹¹ vezérőrnagy felhívása Háromszék törvényhatóságához.
Térjenek vissza I. Ferenc József császár hűségére.**

Brassó, 1849. január 2.

A szomszéd Háromszék, Miklósvár és Bardoczszéke törvényhatósága az Ő Felsége által oda valamint e nagy Fejedelemség többi törvényhatóságaihoz leküldött Ollmützban december 2-án 1848 költ kegyelmes felszólításából meggyőződött, hogy Magyarország és Erdély nagyobb része egy fellázított párt által félrevezetve egy szemtelen factiónak hódolt, de nem is azon helyzetben látta magát, hogy szentséges nagyfejedelmének tartozó hívségéts ragaszkodását bemutathatta volna, valameddig a lázítók kegyetlen nyomása alól fegyveres hatalom által fel nem szabadítatott, nemkülönben át nem láthatta, hogy a szabadságért küzdeni nem annyit tesz, mint a szenvedélyek féktelen jármának magát alávetni, és hogy a haza jóléte, személy és vagyon tellyes bátorsága és minden nemzeteknek kölcsönös bizodalma nélkül, mely teljes jogegyenlőség és a törvények szent megtartásán alapszik, nem képzelhető valamint az óhajtott béke s egyeség csupán csak ily módon visszaszerezhető; mire ezennel mindenkit komolyan felszólítok.

Brassó, jan[uár] 4-én 1849.

Gédeon m. k.
tábornoki helytartó
és ezen vidék sorkatonaság főparancsnoka

Nyomtatvány. Lelőhely: SZNM Kt. Szn.

11 Joseph Gedeon (1789–1859) vezérőrnagy, a Háromszék ellen harcoló császári-királyi dandár parancsnoka.

4.

**Beke József alezredes¹², háromszéki térparancsnok szózata
Háromszék lakosaihoz**

Kézdivásárhely, 1849. február 24.

Szózat Háromszék lakosaihoz

Világrendítő események küszöbén állunk. A népjog és önkényuralkodás szemközt állva, életért küzdenek.

Az egyetemes szabadság, melynek millió karjaira századok óta kovácsoltattott a szolgaság rabláncá békóiból megszabadulva: a jogérzet magos öntudatával, fegyverrel a kezében követelé vissza elrablott ősi birtokát: a népek szívét.

Az iker testvér magyar nemzetnek elhatározó szerep jutott e kor küzdelmeiben. — Vagy tisztelettel fog emlékünknél leborulni a jövő története, vagy pirulva tagadják meg utódaink őseiket! Tőlünk, lelkünk kitartó erejétől függ a magyar nemzet, s vele Európa népeinek szabadság élete, vagy szolgálata halála.

Soha egy nemzet nem szentesíté annyi vérrrel hazája földét, mint a magyar, s egy népet sem mutathat fel a történetírás, melyet oly gyakran, s oly gyalázatosan árult volna el a zsarnok haszonlesés, mint fajunkat.

Már meg vala ásva a sír, már vegyítve vala a méreg; de az isten, az igazság istene megleglé a gonoszok bűneit: öntudatra ébreszté magyart, s csak azért engedé a hitszegési pillanatokra diadalmaskodni, ne hogy a könnyen szerzett birtok hanyagul őrizve ismét elraboltassék; s csak azért kelle az újonnan született szabadságnak ezerek vérével kereszteltetni meg, hogy az eredendő bűneitől megtisztítva, annál könnyebben biztosításék számára az örök élet; s végre azért vevé körül alkotványunkat esküszegés, testvérárulás, égetés és pusztulással, hogy a könnyen hívó és bántalmat könnyen feledő magyar, saját kárán okulva, ne bizza többé mostoha kezekre ősi birtokát: — szabadságát.

Alig kondult meg a szomszéd testvér — hazában a közveszély harangja; alig hatott az orozva megtámadott, rokon segély kiáltása ősi bércünk közé: elküldé a lelkes székely nemzet erős karú fiait, s elmentünk szabadítani a magyart, melynek élete nélkül csak halál várhata reánk.

12 Ifj. Beke József (1812–1896) alezredes, Háromszék katonai parancsnoka. *Bona*, 2000. 234–235. p.

Kilenc hónapon át követtem a magyar lobogót a szabadság szent csatáin!

Láttam Bánát gazdag térein, mint gyilkolttatik le, a vendégszeretőleg hazánkba fogadott rácz faj által, a magyar. Lángok emészték fel az ősi lakhelyeket, és a fájdalmas élet keresményeit; rongyok fedék a menekültek vérző tetemeit; s az éhség halvány alakja tükrözé magát szenvedő arcaikon.

Láttam Jellasics¹³ rabló csordáját, mint éhes sáska — sereget bejönni. Pusztulás jelölé útját; s szentségtörő céllal a nemzet legnagyobb fiát, s velök az ország követeit akarták meggyilkolni, hogy az ész és szív buktával a népet régi jáрма alá terelhessék. De a lelkesedés, s önfenntartás ösztöne által acélozott egyetértés, gyalázattal kergeté ki, a hivatlan vendégeket hatalmának egész erejével; s csak céljokhoz méltó csalás, - szószegecs — menté meg őket az enyészettől.

Láttam mint bujtogattatik fel a szegény míveletlen oláh, s mint használtatik fel aljas eszözül a magyar faj kiirtására. Hol e nép járt, ott a csend élet békés hajlokától az isten szentegyházainak küszöbéig, kegyelet nélkül minden meg van fertőztetve: a gyermek ártatlansága, a női erély varázsa, s a művészi ereklyék becse, sem bírá megszelídíteni, viharoként dülő szenvedély - dühöket. S ha néha a vizsont torlás elő állott: elég szemtelen volt a reakció újjal mutatni, az elkeseredett magyar hibáira, midőn maga, mint a mérges pók, a legszebb érzelem — virágok kelyhéből is, a bűn ártalmas nedűjét szívta ki.

S mind ez a király nevében, ki alkotványunkra megesküdütt, s kinek ősi trónját, vérző emlékeit feledve, annyiszor védte meg a magyar, s éppen azon időben történik, midőn a jog — egyenlőség, vallás faj, születés külömbség nélkül, minden e hazában lakóknak megadatott.

Magát a székely nemzetet, melyet félve fenyegetni nem mertek, hazug ígéreték s kétszíni hízelgés által akarta a camarilla hűtlenné tenni maga és testvérei ügyéhez; *hogy nélküle legyilkolva a magyart, a magyar segélye nélkül annál könnyebben ölhesse meg a székelyt!*

Most, midőn a viszontlátás lángoló örömeivel sietek körötökbe rég nem látott szeretett testvéreim, most midőn tisztelve szeretett fővezérünk Bem¹⁴ tábornok bizalma által Háromszék parancsnokául neveztettem ki: egyéni boldogságomhoz a hazafiúi önértzet is vegyül, mert a győzelemnek hírnöke valék nálatok, mely a magyar és székely által kivívatva, szabadság — harcaink emlék füzérében ragyo-

13 Josip Jellacic (1801–1859) altábornagy, zágrábi főhadparancsnok és horvát bán.

14 József Bem (1794–1850) vezérőrnagy, az erdélyi magyar csapatok parancsnoka. *Bona*, 2000. 145–147. p.

góvá teszi februarius 9^{ik} napját, s az utókor ihletett kegyelettel fog a piski híd mellett megállani, hol annyi szabadság — hősök pora szentesíté a győzelem terét!!

Testvéreim! Most midőn az ellenség ereje megtörtetett: egy utolsó válságos harca a kétségbeesésnek fog előttünk állani. Nem elbizakodva, de csüggedés nélkül, nézzetek a jövő elébe. — Békét óhajtva, de csatára készen tegyétek érdemessé magatokat őseitek múltjához; s tetteikben cáfoljátok meg azt, hogy nem vagytok az „*emberiség söpredéke*”, mint ellenségeink hírlelik, hanem elő-csatárai az alkotványos életnek, s a népek egyetemes szabadságának.

Valahányszor a jóindulat, és a kegyelem álszínével közelg felétek bérlet szolgálja a csalárdságnak, jusson eszetekbe elvérzett, kegyetlenül lemészárolt testvéreitek halvány emléke; kik hittek a szépen fenhagzó édjének; s könnyenhívőségökért keserűen bűnhődtek — Ne feledjétek, égő betűkkel legyen emléktökbe felírva, azon lélekrázó méltatlanság, melyet a legközelebb múltban erdővidéki testvéreiteken a rend és béke — visszaállítás színét bitorló ellenség, aljas rabló módjára elkövetni nem borzadott.

Fel Barátim! A Magyar és székely ne pihenjen addig míg a szabadság szentége előtt le nem borul a zsarnokság bérlett fegyvere; karotok csapásra emelve álljon mind addig, míg a magyar határokon, csak egy áruló lélekel; vígalom ne zendüljön meg addig békés hajlékokot küszöbein, míg a sebeiben vérző anyánk, a Haza, egyetértésünk varázsereje által, fel nem üdül.

Fel vitéz székelyek, ha ellenség közleg! Csak a gyáva hajtja önként fejét a vérpadra; a bátor összetöri ellenét! Órizzétek meg, legyen szent előttetek hazátok s ősi tűzhelyeitek határa, mint Moses égő bokra, melyhez a kegyelet nélküli rossz akarat büntetés nélkül ne közeledhessék. Oltalmaztatók meg a földet, mely ezredév óta hord és táplál hű dajkakint; melyhez múltatok dicső emlékei, és utó nemzettéketek szép reményei vannak csatolva; s melynek szent pora annyi őstököt takarja, hogy nincs egy talpalatnyi föld, melyre az ellenség reá léphetne anélkül, hogy egy nemes székely csontját meg ne fertőztesse.

Azért küldtettem, s azért jöttem hozzátok, hogy emlékeztesselek benneteket arra, mit soha egy magyarnak sem szabad oltalmatlanul hagyni: *Hazánk szabadságára, és Nemzetünk függetlenségér*, melyért vagy győzve élni, vagy dicsően vele elhalni természet sugallta szent kötelesség! —

Mint a magyarnak Debrecen, úgy nekünk Kézdi — Vásárhely legyen gyűlpontunk, honnan a lelkesedés és tetterő csodákat mívelve árássa szét sugárait, a székely nép közé. E lelkes város körében, mely tetteivel már is jövőt teremt emlékének, fognak alkottatni az eszközök, melyek a zsarnokság sírját megásandják!

Székelyek! Egyetértés, kitartás, és ernyedhetetlen lelkesedés célhoz vezet,
melyet az igazság istene bukni nem enged soha!

Éljen a Magyar Nemzet Szabadsága!!!

Kelt Kézdi – Vásárhelyen, februarius 24-én 1849.

Beke József m. k.
alezredes

Nyomtatvány. Lelőhely: SZNM. Kt. Szn.

Közli: Székely Ödön: Levelek Háromszék 1848–49-iki önvédelmi harcza történetéhez. In: Erdélyi Múzeum 31. (1914) 4. sz. 219–228. p. (Az utóbbi közlés számos félreolvasást, elírást tartalmaz, így újraközlését indokoltnak tartottuk)

5.

**József Bem vezérőrnagy és Forró Elek¹⁵ alezredes levelei Gál Sándor¹⁶
ezredeshez. Beszámol Nagyszeben elfoglalásáról.**

Nagyszeben-Marosvásárhely, 1849. március 11–13.

Ezredes Gál Sándor Úrnak!

Kétszeres örömhírt közlök önnel, egyik az: hogy ma éjjeli 11 órakor Szebent rohammal bévettem — másik az, hogy az ön székelyei különösön jól viselték magukat és a máj nap eldöntésére igen sokat tettek. — Főhadiszállás, N[agy]szeben mart[ius] 11^{én} 1849.

Bém

15 Forró Elek (1813–1893) alezredes, Marosvásárhely katonai parancsnoka. *Bona*, 2000. 335–336. p.

16 Gál Sándor (1817–1866) ezredes, a Székelyföldi hadosztály parancsnoka. *Bona*, 2000. 158–159. p.

Forró alezredestől –

Bém tábornok Szeben bevételéről így tudósít - ma éjjeli 11 órakor Szebent rohammal bévettem — az ifjú székelyek mint oroszlánycok harcoltak — ők nagy dicséretet érdemelnek — a császáriak mellett mintegy 5000 muszkával volt bajom — több ágyút és néhány száz fegyvert vettem el.

M[aros]vásárhelyen, mart[ius] 13^{án} 1849.

Forró alezredes

Magyar nyelvű tisztázat. Lelőhely: SÁL Fond. 74. 24 fol. 40r.

6.

Beke József alezredes, háromszéki katonai parancsnok rendelete. A nemzetőrséget mozgósítja és egy védelmi vonalat állít fel a moldvai határ mentén.

Kézdivásárhely, 1849. március 19.

N. 977.

Rendelet

K[ézdi]vásárhelyen martius 19^{ik}[1]849dik délután 5 órakor

Egy úttal küldöm a hivatalos értesítést, miszerént Bem Tábornok úr e hó 11én éjjeli 11 órakor Szebent rohammal bé vette mivel a meg veretett Puchner¹⁷ féle serget magyar hadaink üzöbe vették gyaníthatni, hogy az ellenség menekülését a bérencekkel együtt, egyik vagy másik szoroson át Oláhországba keresendi, a sor Brassón van, tehát tüzhelyeink közvetlen szomszédságában. — hol úgy állhatunk hathatósan ellent, ha a nép felkel, és a futó ellenséget eltiporja.

E célból Bem tábornok úr parancsa folytán általános népfelkelés rendeltetik, parancsoltatik, hogy tizennyolctól ötven évig minden mozogható székely fegyvert ragadva az illető falusi nemzetőrséghez csatlakozzon, hogy a helységi nemzetőrségi főbb tisztje által minden falusi nép Sepsiből által Árkoson, Kézdivől

17 Anton Puchner br. (1779–1852), altábornagy, erdélyi főhadparancsnok.

pedig a Feketeügy jobb pártjától bezárólag Al- és Felcsernátonig — s Hatolykáig haladéktalanul Uzonba és Kökösbé vezetethessen.

Minden Orbai faluk és Sepsiből Feldoboly és Nagyborosnyó a Bodzai-szorosra rendeltetnek — melyeknek főparancsnokául Kövér nyugdíjas százados úr van kinevezve, ki is általam oda utasítaték, hogy a szorosat rögtön elfoglalván Bodola és Nyém felet[t] a háromszéki haddal egy arányban előhaladjon a tartalék fen[n] hagyását önként értvén.

A két Csernátonon felüli Kézdiszék Ojtoz felé léend állítva, mégpedig Ikafalva — Futásfalva — Fel- és Altorja — Karatna — Volál és Kézdivásárhely Pitter¹⁸ százados úr parancsnoksága alatt tartalékul Kézdivásárhelyen 1– a többi Kézdi széki helységek pedig Domokos Sándor¹⁹ őrnagy úr parancsnoksága alatt - Berecken Domokos őrnagy úr rendeljen csapatából egy vadászfegyverrel ellátott századot Ojtozba és Ojtoz szoritóba (?)²⁰ különösen az ágyúk fedezetét ajánlom. Semmi névvel nevezhető fegyvert és a megállított idő korig senkinek hon maradni nem szabad, aki ez ellen tenne mint áruló tekintessék s büntetessék. A kiszállandó nép legalább is 4 napi élességgel legyen ellátva.

Beke alezredes

Magyar nyelvű tisztázat. Lelőhely: Hadtörténeti Múzeum, Kéziratos Emlékanyag Gyűjtemény. (A továbbiakban: HTM) Leltári szám: 99.96.1./KE.

18 Az ő személyét nem sikerült azonosítani.

19 Domokos Sándor (1803–?) nemzetőr őrnagy Háromszéken. (Bona, 2000. 310. p.)

20 Olvasata bizonytalan.

7.

**Beke József ezredes, katonai parancsnok utasítása a rögtönítélő
törvényszékek felállításáról.**

Kézdivásárhely, 1849. március 25.

Utasítás az alakítandó törvényhatóságoknak

- I. A kormányzó bizottmány hatásköre. A kormányzó bizottmány önállólag intézkedik.
- 1^{ör} A rögtön ítéletekben, midőn a vádlott fél által visszavetett bírák helyesítése forog kérdésben, mely esetben t. i. a nemzetgyűlés folyó évi február 13^{án} hozott határozatában a rendelkezést a honvédelmi bizottmánynak adta át.
- 2^{ör} A honvédelmi bizottmány és az ezáltal megbízottak rendeleteinek közvétételét, s végrehajtását eszközlésbe véteti, s a körülmények igényeihez képest a honvédelmi bizottmány szellemébe maga is rendeleteket adhat ki. —
- 3^{ör} Mint első bíróságú törvényszék különböző hatóságok közötti ügyekben ítélt és ítéletét végre is hajthatja.
- Mint fellebviteli törvényszék —
- 1^{ör} Ítélt mindazon ügyekben, melyek a polgári és katonai ügyekben hozzá felvitetnek.
- 2^{ör} Minden polgári és katonai hatóságok — ezen kormányzó hivatalnak alá rendeltetnek, az ügyek felebb vitele innen meg nem engedtetik.
- Kivétetik azon eset, midőn valaki rögtön bíróság körülményei közé nem tartozva békfogatik, mely esetben a fellebbezés az igazságügy miniszteriumhoz történik.
- II. A térparancsnokság hatásköre. A kerületében a rend, személy és vagyonbátorság örökodik, azért, hogy ott hol katonai segélyre van szükség a karhatalmat ő rendeli meg az illető polgári tisztek megtalálása folytán, azonban erről időszakonként a kormányzó bizottmányhoz jelentést tesz.
-
- 2^{ör} Tőle a fellebbezés egyenesen a kormányzó bizottmányhoz történik; s a katonai ügyek előadója által tárgyalatik.

- III. Hadbírótság hatásköre. 1^{ör} A kormányzó bizottmány mellé öt tagból felállítandó hadbírótság működését a folyó év február 13^{ám} e tárgyban hozott nemzetgyűlés határozat értelmében folytatandja.
- 2^{or} Hatásköre: a katonai, politikai és társadalmi, különben rögtön bíróság eseteit magába foglaló bűntények feletti ítéletekre terjed ki — a fenn megnevezett határozat értelmében.
- 3^{or} Hatásköréhez tartozik még: az árva ügyek kezelése, és azok feletti ítélet, úgy a tisztán katonai fegyelmet feltételező vétségek, mely két esetben innen a fellebbezés, a kormányzó bizottmányhoz történik.
- IV. A kerületi törvényszékek hatásköre. Az alispány elnöktele alatt. Felállítandó kerületi törvényszék elnökön kívül öt tagból álland. —
- 1^{ör} Mint első bíróságú törvényszék a magánosok polgári és bünyenyítő ügyeken kívül, hatósága eleibe tartoznak, mind azon esetek, melyek hadbírótság és térparancsnokság hatáskörén kívül állanak.
- A magánosok követelésikben az öszveget illetőleg 24 p. p. forintokon feljül határozatlan mennyiségig; de csak világos és szóbeli eljárás útjain bėbizonyítható követelési esetekben — bünt fenyítő esetekben pedig azon ügyeket tárgyalja, melyeket a szolgabírák által el nem igazíthatnak,
- 2^{or} Mint feljebbviteli törvényszék a szolgabíráktól feljebb vitt esetekben ezen törvényszéktől a fellebbezés a kormányzó bizottmányhoz történik.
- V. Az alispánok hatásköre... 1^{ör} Felügyelnek a járásbeli szolgabírák hivatalos eljárásain. —
- 2^{or} A törvényszéken elnökölnek, s mint ilyenek a törvényszék ítéletének végrehajtását eszközlésbe veszik.
- VI. A szolgabírák hatásköre.... 1^{ben} Kisebb fegyelmi esetekben 24 óráig terjedhető fogsággal. —
- 2^{or} A magánosok kisebb keresetű ügyeiben 24 p.p. forintokig bezárólag terjedő öszvege felett — mint felebb viteli bírák a falusi előljáráóságok fellebbezett ítéleteit tárgyalják — az ügyek elítélésében az eljárás szóbeli leend — mellyben három szóváltásnál több meg nem engedtetvén az ügy folyamatról jegyzőkönyv fogalmaztatik, ily ügyekben a feljebbvitel csak a kerületi törvényszékig engedtetik meg.

- VII. A helységek katonai felügyelői... Ellenőrködnek a helységbenni körtanáts eljárása felett, és a belsenedet fenntartani igyekeznek, minden két hétben jelentést fognak a Kerületi Térparancsnoksághoz intézni, azon esetbe, midőn rögtöni intézkedést igénylő körülmények adják magokat a helységekben azt haladéktalanul kötelesek bejelenteni.
- VIII. A községek bíráinak hatásköre... A községek bírái öt lakosok közül választanak, egy jegyzővel ellátott hatóságok közremunkálásával a felsőbb parancsokat eszközölsébe vészi, a helység gazdasági ügyeit kezeli.
1^{ör} A kisebb bűntényekben 6 óráig terjedhető fogságra.
2^{or} A kereseti ügyekben 12 p.p. forintnyi összegig — a fellebbezés innen a szolgabírákhoz történik. S ettől meg nem elégedés esetében a Kerületi Törvényszékhez. — Az eljárás itt is szóbeli
- IX. A bírák felelősége.
Mindazon elősorolt hatóságok és bírák együttvéve, és egyenkéntesen felelősök ítéletről, és véleményről nevek aláírásával felelősök a kezeskednek.
—
Rosszlelkűen szavazó bírák szavazásokból eredhető kárt megtéríteni tartoznak, sőt ismételt esetekben a hivatalokból is elmozdítatnak, ez okból minden hivatalos eljárásról minden hatóságok, önállóan működő hivatalnokok jegyzőkönyvet fognak vinni. — Ezenkívül pedig az ítéletek mikénti végrehajtásáról naplót tartoznak szerkeztetni. — Ezen jegyzőkönyvek naplókkal együtt, áttekintés végett havonta a Kormányzó Bizottmányhoz bémutatásnak.
Hogy a nép megvesztegetés feltételezése által ne erkölcsteleníttessék, hogy a bírák részrehajlatlan ítéletek hozatala által az igazság kiszolgáltatása kellőleg léptessen életbe, az ajándékok hozatala és elfogadása ezennel a legszigorúbb felelősség terhe alatt eltiltatik. Rajtaérés esetében az illetőknek neveik köröztetés által fognak átadatni a közvélemény bírálatának — mert az ily igazságtalan [z]sarolások és huzavonok — miután a bírák rendes és illendő fizetése a falusi tanácsnak pedig közterhek alóli felmentése által feleslegessé váltak — csak a bíró tekintélye s kellő tisztelet aláadására szolgál eszközül.
Az árvák ügye iránt a községek egy külön, tökéletesen intézkedő rendelet által fognak utasítani.

A határvonal II. és III. pontja alatt elősorolt hadügyek és gazdasági tárgyak — mikor és mikénti elintézése — a főkormányzó és kormányzó bizottság béléltása és a körülmények minősége szerint fognak elintéztetni.

K[ézdí]vásárhely, mart[íus] 25 1849.

A bizottság nevében
Beke József ezredes

Magyar nyelvű tiszttazat. Lelőhely: SÁL Fond. 74. 1848–1849. 22 fol. 37–38v.

8.

Az erdővidéki lovas szabadcsapat beadványa parancsnokához. Kéri szazaduk reguláris alakulattá történo átszervezését.

Hosszúfalu, 1849. április 26.

Borbáth László²¹ kapitány úrnak

Hosszúfalu, 26. április [1]849.

Miután a nemzeti szabadság s' jól lét s' hon védelmére alakult szabad csapatok rendes honvédekké alakultak át. Hogy a mi csapatunk is továbbra a szabad nevezetet ne bírja az összes sereg szent akarata hű fiaí vagyunk mi is a magyar hazának, hűn akarjuk arányba honfi kötelességünköt teljesíteni. Kérjük kapitány urat, hogy az illető parantsnokság útján rendes honvédi nevezetett eszközölni méltóztasson, mert mi nem a törvényszerénti négy évet, hanem életünkét vérünköt áldozzuk a szabadságért, hazáért és a nemzetért.

21 Borbáth László (1814–1898) szazados, az erdővidéki lovas csapat parancsnoka. *Bona Gábor*: Szazadosok az 1848/49. évi szabadságharcban. Bp., 2008–2009. I. 199. p. (A továbbiakban: *Bona*, 2008–2009.) Borbáth László a 11. (Székely) huszárezred őrmestereként 1849 februárjában egy szabad lovas csapatot szervezett Erdővidéken, amelynek a parancsnoka lett. Az alakult március végétől a brassói hadosztály alárendeltségébe tartozott.

Péterfy Sándor főhadnagy²²

Benedek Ferenc hadnagy²³

Gidófalvi Lajos hadnagy²⁴

Domokos Ferenc hadnagy

Nyitrai Áron őrmester

Buday Károly őrmester

Benedek Elek tizedes

Bertalan István tizedes

Nagy Gergely közvitéz

Barabás Elek közvitéz

Csiki István közvitéz

Tót József közvitéz

Magyar nyelvű tisztazat. A fenti források lelőhelye: Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltára. Hadiügyminisztérium, általános iratok. H. 75. (A továbbiakban: MNL OL H.75.) 1849:13005.

22 Péterfy Sándor (1824–1909) főhadnagy az erdővidéki lovas csapatban. *Bona*, 2009. II. 214. p.

23 Benedek Ferenc hadnagy az erdővidéki lovas csapatban. *Bona Gábor: Hadnagyk és főhadnagyk az 1848–49. évi szabadságharcban*. Bp., 1998–1999. I–III. köt. I. 132. p. A továbbiakban: *Bona*, 1998–1999.

24 Gidófalvi Lajos hadnagy az erdővidéki lovas csapatban. *Bona*, 1998. I. 465. p.

9.

Borbáth László százados átirata az ügyben Szabó Nándor²⁵ alezredeshez

Hosszúfalu, 1849. április 26.

Borbáth László kapitánytól

Szabó Nándor alezredes, térparancsnok úrnak!

Hosszúfalu, 26^{dik} április 1849.

Midőn Erdély kis hazánk a zsarnokság kezébe nyögött, nagyobb része a nyers katonai erő által hódítva vala, bántatlanul, szabadon vala még Háromszék, ki nek lelkes fiai a hon oltárára áldozának, mi habár sokba vala, — azon vészes körülmények katonákat igényelvén, főleg lovasság nélkülözhetetlen volt, szerencsés voltam akkori előjáróktól megbízatni egy szabad lovas csapat alakítására — sikerült is ezen kedves — különben fontos hivatásom annyiban, hogy néhány napok alatt egy kis vidék kebeléből 120 főre szaporodott, - ön sajátokkal szerelvén loval, mindennel magokat, s hosszas ideig midőn a közlekedés zárva, honi pénztáraink üresek, segélyt nem kaphatva fizetést is nem vettek, - folytonoson ellenség elleni működéseket foglalkoztak — most midőn a környülmények változván, egy derült jövődönék néz elébe a nemzet — átok és bűn nehezülne azon hon polgárnak fejére, ki most a köz édes anya és haza aránt nem teljesítné kötelességét — legfontosabb kötelesség most erős karokat, bátor és lelkes hartzfiakat el nem vonni — ennek következtébe kormányom alá rendelt lelkes csapatom, addigi szabad lovas csapat nevezeteket, rendes Honvéd nevezettel óhajtnák fölváltani — s' a törvény értelmébe 4 éveket át elszánt akaratok, hazafiúi buzgósággal munkálni ott, hol szükség és rendeltetik.

Könyörgők ezennel idezárt tisztikarom és vitézeim kérelme következtében is az Alezredes Főparancsnok Urat méltóztasson a Honvédelmi Bizottmánynak fölterjeszteni az Alezredes Úr parancsnoksága alatt álló tömösi, ósántzi, bodzai

25 Szabó Nándor (1820–1853) alezredes, a tömösi szoros őrségének parancsnoka. *Bona*, 2000. 642–643. p.

és töröcsvári határszéleknél örökődő lovas csapatomnak rendes honvédi nevezeteket kegyesen eszközölni.

Borbáth László
Kapitány

Magyar nyelvű tisztázat. A fenti források lelőhelye: MNL OL H. 75. 1849:13005.

10.

Szabó Nándor alezredes levele a hadügyminisztériumhoz

Felsőtömös, 1849. április 29.

Tömösi-, bodzai ósánczi Főparancsnok
Alezredes Szabó Nándortól

A magyar hadügyminisztériumnak

Felső Tömös, ápril 29^{én} 1839.

Parancsnokságom alá rendelt szabad lovas csapat főtisztjeinek és az összes seregnek kérelmeket, oly hivatalos kéréssel vagyok szerencsés megküldeni a Hadügyminisztériumnak, hogy méltóztasson ezen csapatot is rendes honvédi nevezettel fölruházni. — Egyszersmind kedves kötelességemnek tartom tudatni ezennel, hogy ezen csapatot, midőn egész Erdély az ármány kezeiben volt, Háromszék lelkes fiai élvezék csak a szabadság drága malasztját. — Azon vésztornyosult időkben egy kicsiny vidék kebeléből Borbáth hadnagy, jelenleg kapitány úr alakittá, s' önmagokéből öltöny, fegyver és lóval felszerelődve tevék a' hon aránti kötelességöket, mígnem kedvezőbb idők derülének, s' Bem tábornok úr Brassó felé közeledett, akkor ezen csapat is a vezényiletem alatt álló Székelyföld határait védő székely táborral az ellenséges Szászföldre átvonult s' a Tisztelt Tábornok Úr rendelete következtébe a Tömösi szorost elfoglalandók voltunk, hol az orosz és császári sergekkel végső ütközetet megtéve azon győzelem alkalmával nyert hadi zsákmányból vitéz sergem számára kellettö czikkék megtartatván, melyből ezen lovas csapat a hiányzó pokrócz, nyereg, szíjjak és új öltönyökkel ellátat-

tak, s ma mondhatni fölszörölve vannak az álladalom terhelése nélkül. — Ezen csapat teszi a közszolgálatot, szünteleni előőrségi szolgálatokat, portyázásokat a tömösi, bodzai s' ósánczi parancsnokságom alatt álló végvidéki szorosokon. — Más lovasság itt nincs, e pedig nélkülözhetetlen. — A vitézek, úgy tisztjei született székelyek. — Büszke vagyok én is, mint parancsnok, hasonlólag székely fi, nyilvánítani a Hadügyminisztérium, a haza, a nemzet előtt, hogy ezért-ért a szabadságért, nemzeti jól-létért nem négy évig szolgálni, hanem: élni! Halni! Készek vagyunk!!!

Szabó Nándor
alezredes

Magyar nyelvű tisztázat. A fenti források lelőhelye: MNL OL H. 75. 1849:13005.

11.

A Hadügyminisztérium átirata a nagyszebeni főhadparancsnoksághoz

Debrecen, 1849. május 10.

A nagyszebeni főhadparancsnoksághoz Szebenben.
Debrecen, május 10^{én}

Szabó Nándor alezredes és tömösi, ósánczi s' bodzai főparancsnok felterjesztését csatolmányával együtt, melynél fogva a parancsnoksága alatti szabad lovas csapatnak rendes honvéddé leendő tételét kéri, azon meghagyással küldi a hadügyminisztérium a főparancsnoksághoz át, miszerént ezen kérelem érdemére vonatkozó véleményét tudatni siessen. — Véleményt adjon egyszersmind arra, vajon ezen csapatot nem lenne e czélszerűbb vagy a székely, vagy a Mátyás huszár ezred kiegészítésére azokhoz csatolni, mintegy önálló testületnek hagyni?

Felhívatik egyszersmind a főparancsnokság, hogy a 11^{ik} székely huszár ezred parancsnokságát azonnal felszólítani ne terheltelessék (?)²⁶, hogy miután mind ez

26 Olvasata bizonytalan.

ideig az ezred tisztikara lét és névszeréni rangjegyzékét be nem küldötte, az haladéktalan beküldeni siessen, azt tevén hasonlóul a Mátyás huszárokra nézve, mely ezred rangjegyzéket szinte mind ez ideig beküldeni elmulatá.

Magyar nyelvű tiszttázat. A fenti források lelőhelye: MNL OL H.75. 1849:13005.

12.

Gál Sándor ezredes rendelete a Háromszéki Térparancsnoksághoz. Intézkedik a honvédszászlóaljakra besorozott egyének elbocsájtásának módjairól.

Csikszereda, 1849. május 17.

Másolat 702.

Háromszéki Térparancsnokságnak

Csikszereda, május 17. 1849.

Napirenden vannak a kérelmek, miszerint a zászlóaljakra már besorozott egyének, kik némüleg bégyakorolnak és huzamosbb időn át rendes zsoldot húznak, elbocsáttatásokért ide folyamodnak s az által a különben is írásbeli működésébéli megterhelt főparancsnokságnak új terhet nyújtanak, noha hogy már az elbocsátás iránt tiltakozó rendeletek léteznek. Ezen kedvetlen állás elhárítása tekintetéből kihirdettetni rendelem, hogy az elbocsáthatás csupán felváltás útján történhetik meg, ezentúl mi végett előforduló esetben a kérelmeseket oda kell utasítani, hogy a helyettesítést egyúttal előállítani mellőzhetetlen feltételnek ismerjék.

Gál Sándor ezredes

M2254

Ezen rendelet közönségest hirdettessen ki olyan hozzászólással, hogy a megfogadott személy egyezményrel együtt előlegesen itten megjelenni köteles lésszen és megfog határozatni, hogy a kicserélést megengedni vagy nem?!

K.[ézdi] vásárhely, május 19. 1849.

Pap őrnagy

Másolat. Lelőhely: SÁL Fond 20. Nr. 1512. Fol. 4.

13.

Czetz János²⁷ vezérőrnagy levele a Hadügyminisztériumhoz. Javasolja az erdővidéki lovas csapatnak a 11. (Székely) huszárezredhez való csatolását.

Nagyszeben, 1849. május 18.

A Hadügyminisztériumhoz!

Szeben, május 18^{án} [1]849.

Szabó Nándor Alezredes Úrnak a tisztelt hadügyminisztériumhoz tett felterjesztése, melyben a parancsnoksága alatti szabad lovas csapatnak honvéddé teendő áttétele kéretik a főhadiparancsnoksághoz véleményezésre leküldetvén: nézetem szerint a kérésben lévő szabad lovas csapat székelyekből levén alakulva, minthogy a Gränz Systema²⁸ megszüntével a székely határőrök is honvédeké alakultak, gazdasági szempontból véve is, hogy több-több külön testületek ne létezzenek, czélszerűnek látom azon csapatnak a székely huszárok közé beosztását.

27 Czetz János (1822–1904) vezérőrnagy, az erdélyi magyar csapatok ideiglenes parancsnoka. *Bona*, 2000. 148–149. p.

28 Határőri rendszer.

A székely és Mátyás-huszárok tisztikara lét- és névszeréni rangjegyzéke siető beküldetése aránt intézkedtem.

Czetz tábornok

Magyar nyelvű tisztazat. Lelőhely: MNL OL H. 75. 1849:13005.

14.

Kézdivásárhely városának levele Berde Mózes²⁹ Szeben-vidéki kormánybiztoshoz. Kéri, hogy nyomdájuk első kiadványát juttassa el József Bem altábornagyhoz.

Kézdivásárhely, 1849. május 22.

33 P 849 ikén

A kézdivásárhelyi tanácstól

Tisztelt kormánybiztos Berde Mózes úrhoz

Azon szíves kérése van közönségünknek, hogy mind Nagyszebenből Böm tábornagy úr egy nyomda felsegíllésével szíveskedet, ezennel, a nyomdák első zengéjét ide csatolva szíveskedjen eljuttatni, ahol a tisztelt Tábornagy Úr megtaláltatna.

Nagyon tisztelt uraságnak főbíró atyánkfia által értesített és kézbesített azon nyomdát, mely minekünk azon felsegélyéssel juta részünkben, hogy a ket-tőből egyet alkalmasint készíthettünk, és így már napontai munkálat alatt áll — Tanácsunk és városunknak szíves munkálatát ezer hála és jókívánat részéről követi, miután, hogy boldogul éljen kívánnyuk.

Kovács Dani főbíró

Jantsó Mózes aljegyző

Magyar nyelvű tisztazat. Lelőhely: MNL OL Berde Mózes kormánybiztosi iratai. F.247. 761/849/Sz.K.B. Mellette az alábbi nyomtatvány:

29 Berde Mózes (1815–1893) ügyvéd, Háromszék, majd Szeben-vidék (Királyföld) kormánybiztosa. *Egyed*, 2004. 11–19. p.

Bem

Altábornagy és Fővezérhez!

Sajtónk Tiéd szabadság hartzaink
Díjjában adtad, nagy Vezér nekünk;
Vedd első művét, hálaénekünk
E pár szavát, mit zengnek ajkaink.

Vezérleted törlé kudartzaink,
Miket ki túrt tiprott nemzetünk,
Miglen jövé, s felkelt önérzetünk,
Hartz lángban égve izzadt arczaink:

Szívünk dagad jobb jövőnk elébe,
Vezér fényül mert virrasztasz felettünk;
Villám sugárt kínzó éjjelébe
Küsdésinknek küldél, s im éledünk.

S hisszük: Isten megtartja a Magyarat,
Bem! Benned adva neki védőkart.

Kézdi-Vásárhely polgársága;
nyomdája első hála sengéjéül.

15.

A Hadügyminisztérium átirata a nagyszebeni főhadparancsnoksághoz. Az erdővidéki lovas csapatot a Székelyföldön felállításra tervezett 19. huszárezredhez kell csatolni.**Debrecen, 1849. május 26.**

A nagyszebeni főhadparancsnoksághoz Szebenben.
Debrecen, május 26^{án}

A főhadparancsnokságnak folyó hó 18^{ról} 541^{ik} szám alatti véleményes felirata folytán ezennel visszaíratik, hogy miután a kormány jóváhagyásával a Székelyföldön egy új lovas ezred alakítása tervbe vétetett, s' annak mielőbbi létesítésére az előkészületek meg tetetvén a Szabó Nándor vezénylete alatt álló lovas csapat azon új lovas ezredhez, mely a 19^{ik} számmal jelöltetett meg csatolandó lévén, a főhadparancsnokság ezennel felhívatik, hogy arra nézve a kellő intézkedéseket hova elébb megtenni siessen.

Hátlapon: A nagyszebeni főhadparancsnoksághoz. A Székelyföldön felállítandó 19^{ik} számú lovas ezredbe osztandó Szabó Nándor lovas csapatnak beolvasztása iránt kellő intézkedések tétele sürgettetik.³⁰

Magyar nyelvű tisztázat. Lelőhely: MNL OL H. 75. 1849:16180.

30 1849. május elején Gál Sándor ezredes egy új huszárezred felállítását kezdeményezte a Székelyföldön, mely a 19. sorszámot és az Attila nevet kapta a hadügyminiszteri jóváhagyás után. Az új alakulat szervezését azonban ellenezte gr. Bethlen Gergely ezredes, az erdélyi hadtest lovaságának parancsnoka. Ennek hatására végül az ezred felállítását elvetették. *Németh György*: Gál Sándor honvédezredes 1848–1849-es tevékenysége. Csíkszereda, 2008. 63–65. p.

16.

Az erdővidéki térparancsnokság rendelete a népfelkelésről.

Vargyas, 1849. június 28.

A falvak bizottmányának, nemzetőri tiszteknek, lelkészeknek

Vargyas, 1849. június 28^{án} déli 11 órakor

Székely had fő parancsnok Gál Sándor úr június 28^{ól} nyergesajji hadi szállásából hozzám tett rendelete nyomán ezennel felhívom az összes népet, nemzetőrséget, hogy a holnapi napon délutáni 2 órakor Baróthon magokat 4 napi eleséggel ellátva megjelenjenek, akinek fegyvere vagyona magával hozza, aki ellenkezőleg most fegyvert elrejtene, annak átok szálljon magára és maradékára hetedízíglén, és aki egy fegyvert eldugó gyalázatost béjelent, a mind amellet, hogy a hazának szolgálatot tett — méltó jutalmát megkapandja, a más pedig törvénytörő büntetésbe részesül; aki ezen rendeletre meg nem jelenik, hanem gyáván hon kullog, annak feje és jószága visszahozhatatlanul elvételik. Polgártársak! A vett parancs értelmében a nép egy részével magam vezérlete alatt egyesülnöm kelletik a székely haderővel — és ne higyjétek, hogy azért el lenne szent ügyünk veszve, s mi magunk is — hogy egyes helységeket a gaz ellenség elfoglalt — nem csak összetartás és egyesülés kell — s az ellenség porrá fog tétetni. 38 ágyúnk felet számos munitiónk és öt zászlóalj fegyveres népünk, addig is míg a tekintélyesebb haderő érkezend, ami minden órán várandó, vagy már meg is érkezett, e durva népet, mely fiatal gyermekeiteket s ártatlan nőket hurcol el magával rabságra, hogy elébb nyomuljon, fen fogja tartani — közös anyánk, a haza szent nevére szólítlak tehát még egyszer fel; tegyétek félre magatok gazdasági, vagy egyéb érdekeiteket, mindenekelőtt a haza megmaradása legyen a fő cél, s majd szenvedéstek vagy károtok gazdagon térítendi meg; ezen rendeletem a falvak jegyzőkönyvébe béírasson — felelősök

lévén minden tisztviselő, az eredményről, ezen rendelet alá esnek az eddigi lovas és gyalog egyének, akinek kedve leend lóháton megjelenhetik.³¹

Szabó Károly³² őrnagy
Térparancsnok

Magyar nyelvű tisztazat. Lelőhely: SÁL Fond 74. 15 fol. 34r.

17.

Gál Sándor ezredes nyílt rendelete.

Csiktusnád, 1849. július 6.

Nyílt rendelet

Főhadiszállás, Tusnád 6. július 1849.

Melynél fogva Gál József³³ százados úr mint futár küldetik Bem altábornagy úrhoz — kit minden helységbéli előljáróságok szíveskedjenek lehetőségükig mindenekkel elősegíteni.

Gál Sándor ezredes

Lelőhely: HTM Leltári szám: 99.97.1./KE

31 1849. június 19–20-án a betörő cári csapatok szétverték a Tömösi-szorost védő brassói hadosztályt, majd 23-án Prázmár és Kökös között megverték a székelyföldi hadosztály egy részét. Gál Sándor ezredes elrendelte Háromszék teljes mozgósítását.

32 Szabó Károly (1811–1891) őrnagy, Erdővidék katonai parancsnoka. (Bona, 2000. 640–641. p.)

33 Gál József (1825–1899) százados, a 6. határvéd zászlóalj tisztje. Bona, 2008. I. 381. p.

18.

Az erdővidéki térparancsnokság rendelete a rögtönítélő törvényszék felállításáról

Barót, 1849. július 9.

Az erdővidéki térparancsnokságtól
Lányi Sándor úrhoz

Barót, július 9^{én} [1]849.

Bem tábornok úrnak ide csatolt idei július 3^a kiadott rendelete következtében, jelen körülményekben a Székelyföld körül fekvő székely székek és hatóságok ostrom állapotban helyeztettvén, az polgári kormányzat megszűntével a rögtön törvényszék léptetik életbe, mire nézve a rám ruházott hatalomnál fogva — ide Barótra egy rögtön ítélő hadi törvényszéket alakítandó — rögtön törvényszék bírának kinevezem:

Elnök: Boda Károly³⁴
Henter Sándor³⁵
Bora Sándor
Lányi Sándor
Bittai Péter³⁶

B; Budai József³⁷
Ifj. Barta Sándor urakat.

34 Bona Károly Bardóc fiúszék jegyzője volt. Erdély nagyfejedelemség tiszti névtára az 1848. évre. Kolozsvár, 1848. 70. p. (A továbbiakban: Tiszti névtár.)

35 Henter Sándor Miklósvárszék alkirálybírója volt. Határvidék. 2. 1762–1918. Szerk.: Demeter Lajos. Sepsiszentgyörgy, 2006. 248. p.

36 Bittai Péter Miklósvárszék levéltárosa volt. (Tiszti névtár, 72. p.)

37 Budai József a szegények ügyvédje volt Bardóc fiúszékben. Tiszti névtár, 70. p.

Kik is ezen rendeletem vételével a kinevezett helyen székeiket elfoglalva működéseiket folytatni elkezdendik.

Beke³⁸ térparancsnok

Magyar nyelvű tisztázat. Lelőhely: SZNM Kt. Szn.

19.

Gál Sándor ezredes levele Kézdivásárhely városához

Csiktusnád, 1849. július 10.

33. sz.

Székely tábor parancsnok

A kézdivásárhelyi tanácsnak

Hadiszállás Tusnád július 10^{én} 1849.

Értesülvén, hogy az ellenség Háromszék falvaira s városaira rendkívüli gabona rovattal tett, és a nem teljesítés esetében borzasztó ijesztéseket hirdetett, — rendelem a Tanácsnak, hogy valami kevés gabonával a zsarnokságot mennyire lehet elégítse ki — a többi gabonát és minden más élelmet a földbe, vagy hová a hirteleni körülmény engedi el kell rejteni, minden szarvasmarhát, és minden félthető mozdító kincset az erdőre kihajtani, kivinni. Én pár nap alatt tekintélyes erővel fogok bevonulni egyfelől, másfelől pedig Bem altábornagy úr nagy csapatja fog oda érkezni, — mikor e fog történni, intézkedjék a Tanács minden polgárt ki fegyvert foghat, ki képes egy akármely gyilkoló eszközt fölemelni táboromhoz csa... (olvashatatlan) s egy általában minden helységeket népfelkelést indítani, — ad... (olvashatatlan) minden fegyveres egyénét Tusnádi táboromhoz küldeni. — Adasék tudtára a népnek, hogy ha fegyveresei 24 óra alatt hozzám nem jönnek, min...

38 Id. Beke József (1791–1878) nemzetőr őrnagy, Erdővidék megbízott katonai parancsnoka. *Bona*, 2000. 234. p.

(olvashatatlan) táborom le fog vonulni, haditörvényszék elibe állítandnak. A nép pedig vonuljon ki az erdőkre addig is.

Gál Sándor
Ezredes

Lelőhely: HTM Leltári szám: 99.99.1./KE.

20.

**Borbáth László főszázados jelentése az erdővidéki térparancsnoksághoz.
Kéri az engedelmességet megtagadó katonák megbüntetését.**

Barót, 1849. július 14.

Borbáth László kapitánytól

Az Erdővidéki Térparancsnokságnak!

Baróth, 14-ik július 1849.

Jelen hó 12^{én} mikor legényem az háti lovamot — mely Csíkba volt — vezette volna keresztül Miláts erdején ottan tanálta csapatombéli Koltsár Antal és László Ferentzet, hogy egy csapat lovat kerítgetnek s' azok közül magoknak ki akarnak lovakot fogni, legényem megszólítá őket, hogy azt ne tegyék, hanem menyének csapatjokhoz, melyre Koltsár irtóztatólag engemet és Bem altábornagy urat a legmotskosabb szidalmakkal illeté és azt mondá, hogy eő többet magyarnál szolgálni nem akar, mert eő eddig is németet szolgált, most is megyen oda szolgálatba, ezt nem csak akkor, hanem hazajötte után itten a faluba is beszélte, mely okból ezen egyént mint bujtogató, rossz gondolkozású embert elfogattam és ezennel további rendelkezése végett a Térparancsnokság hatósága alá átadom.

Borbáth László
kapitány

Hátlapon

Borbáth kapitánytól
az Erdővidéki Térparantsnokságnak
Baróth

Érkezett 14. július 1849.

Szabó Károly
őrnagy és térp[arancsno]k.

Ezen bennírt egyént a hadbírótság rögtön elővegye és az eredményt a törvény értelmén szerént megerősítés végett ide beadni.

Baróth, 14ⁿ július 1849.

Szabó
őrnagy

Lelőhely: SÁL Fond 74. Fol. 33.

